

GYIMESI ÉS MOLDVAI NÉPI IMÁDSÁGOK

Tánczos Vilmos: *Gyöngyökkel gyökereztél*. Gyimesi és moldvai archaikus imádságok. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1995

A vallási néprajz kutatásában újabb jelentős könyv látott napvilágot, ezúttal Csíkszeredán, amely a magyar nyelvterület legkeletibb peremén, a Gyimesben és Moldvában gyűjtött archaikus népi imádságokat adja közre. Tánczos Vilmos erdélyi folklorista a népi vallásosság elkötelezett kutatója. Ő járta be a kötet alcímében jelzett két néprajzi tájegységet, melyek etnográfiai vizsgálata napjainkban igazán nem mondható elhanyagoltnak. Azonban Tánczos egy „terra incognita spiritualia” talaján haladt keletre, hogy a nagyon is archaikus, sok nyelvi ősiséget őrző moldvai magyarok és gyimesi csángók vallási hagyományában lelje meg az Erdélyi Zsuzsanna által az 1970-es években Magyarországon (is) megtalált és azonosított népköltészeti műfajt, melynek léte immár mifelénk, a Vajdaságban is többszöri bizonyítást nyert. Az Erdélyben élő néprajzkutató könyve most az első romániai magyar összefoglalás az archaikus népi imádságok ottani előfordulásairól és sajátos jellemvonásairól. Tánczos előtt a fiatalon elhunyt Salamon Anikó 1987-ben megjelent posztumusz könyve hozott néhány példát a gyimesiek szövegeiből (*Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák*).

Ismertetőmet hadd kezdjem a könyv végén található két, a szerző által néprajzi esszének nevezett, személyes hangú tudósítás bemutatásával, hiszen a gyűjtőnek mindenkori feladata „az ezerarcú, sokszínű élet, az érzékelhető jelenség mögé húzódott titok” nyomába is eredni. Mert e titok az őrzője annak, amit a néprajzkutató keres, és ha szerencséje van, meg is talál.

Geográfiailag is egzotikus világot tár elénk Tánczos, amikor a gyimesi hegyek patakjainak szűk völgyeiben rejtőzködő három csángó község: Felsőlok, Középlök és Gyimesbükk húszezernyi lakosságát hozza elérhető közelségbe. Például a patak mentén bandukoló gyűjtő útjába akadó szegény, ám dacos özvegyeket, akik szigorú eltökéltséggel viselik, ami rájuk kiméretett, s őrzik őseiktől reájuk maradt jussukként „a megfeszített Krisztus kálváriáját elpanaszoló sajátos ritmusú, ódon zamatú szöveget”, s mondják, az útszélre állva, „jellegzetes gyimesi ejtéssel, itt-ott megrövidült magánhangzókkal”. S itt is a nagyszülő–unoka viszony a mentés záloga, a kicsinyek a népköltészeti hagyomány tovább élésének letéteményesei. Miközben az öregekből mégiscsak kibugyan a sorscsapásoktól a lélekbe szorult zokszó, hiszen szegény beteg öregasszony neveli unokáit, a másik meg már négy gyermekét temette el, a harmadiknak pedig kivándorolt a családja, amibe az ura belehalt, s ő „azóta egyet sírok” – mondja, zokogja, mert „itthon olyan csendes minden, mint a halál . . .” És amíg Tánczos Vilmos csíki tájleírásában a Vajdaságba is elkerült csíkminszenti születésű jeles magyar festő, Nagy István képei nyílnak ki előttem, válnak érzékletes valósággá, addig az elvándorló gyermekeiért folyton sírdogáló özvegyasszony képe a mi bácskai vagy még inkább bánáti öregeink magukba roskadó magányát vetíti elem erőteljesen, a mi jelen valóságunkból. Istenem, hát nemcsak imádságaink között, de sorsunk is, az elcsángálásban! De ők még gyónással, szentelt vízzel, szentelt gyertya füstjével, barkáival visszariasztják a Gonoszt, hogy a családtagot öngyilkos szándékától eltántorítsák. Tudós könyveink jelzik, hogy ehhez mi már nem értünk, sorsára hagyjuk a szükségében, gondolataiban elesettet.

Rezignáltan veszi tudomásul Táncczos Vilmos is: „egyre-másra alulmaradok az idővel folytatott versenyfutásban”, és felidézi haldokló adatközlőinek utolsó hitsóhaját, melyet jó helyen tudva, talán nyugodtabban lépték át azt a rettenetesnek tűnő küszöböt. Most a kupuszinai Buják Sinkó Boris néni jut eszembe, aki erős szélütéstől fél lábbal már a sírban, alig mozgó ajkakkal és elhaló hangon rebegte el a szemverés elleni szöveget, s még meg is ismételte, mert már nem tudtam jól érteni, hallani, amit mondott.

Mi végre dolgozik a néprajzkutató? – ilyenre is egyszerűsíthetném Táncczos Vilmos munkája értelmét kereső vívódását, hiszen ahogy vallja „az ilyen kultúra nem megélt életvalóság, hanem többé-kevésbé passzív tudás. Mégis, nincs más járható út: a népi kultúra természetes éltető közege, a közösségi létforma megszűnőben van még az ilyen elzárt, archaikus rezervációnak számító helyeken is, mint a Gyimesek, tehát csak az értékek intézményes úton történő átmentésének, megőrzésének lehetősége marad”. Igen ám, de hol vannak ezek az intézmények, kedves Táncczos Vilmos, akár nálatok, akár nálunk, akár másutt a világban?

Szerzőnknek a Kárpátokon túli moldvai gyűjtőútjain szerzett benyomásai egy más társadalmi rendről vallanak, ahol még tetten érhetők, látva láthatók a középkori életforma megkövesedett sajátosságai, valamint az ottani magyar nyelv romlott állapota és ősi elemei. Az itt élő magyar katolikusok évszázadok óta magukénak tudják a csíksomlyói Máriát, el is jönnek hozzá minden pünkösdkor. Búcsújáró népeneik forrásvidéke a Kájoni-féle *Cantionale Catholicum*, pedig sem anyanyelvű iskolájuk, sem anyanyelvű papjaik nincsenek. S Táncczos megállapítja: „e népenekeknél korábbi keltezésű archaikus népi imák moldvai változatai is egy tőről sarjadtak a Kárpát-medencén belül fellelhető népi imádságokkal”. Közös sorsunk közös termékeiről van szó, Szlavóniától a Száraz-Szeret partjáig, „mely állítólag a magyar foglalás határa volt”.

A moldvai imamondók hitét, az ima tartalmának megértését és átélését másutt ily formában és ekkora intenzitással nem tapasztalta a gyűjtő, s az *elmélyülés* valódiságát szinte olyannak érezte közöttük, amilyen „a középkor legfőbb jellemzője” lehetett.

A kötetben közölt ráolvasásoknak (erős idő, betegség, igézés, rontás, boszorkányok ellen) analógiás mágia és szómágia az alapja, s hozzájuk keresztény elemek is járulhatnak. A szöveg mondásakor szentelményeket is használnak, s a segítő vagy győzedelmes szentek neve sem hiányzik a fohászokból (Remete Szent Antal, Keresztelő Szent János), így erősítve meg a szöveg erejének hitelességét. Míg az egészségvarázsló szövegekben megjelenik a megszemélyesített Újhold is.

A könyvben és a bejárt vidékeken igen gyakori az apotropeikus célzatú *Én lefekszem én ágyamba* kezdetű imaszöveg, amely gyakran más imákkal imafüzéert alkot(hat). (Ennek elemeiről, motívumairól lásd Silling I.: *Egy archaikus népi imádság motívumainak jelképrendszere*. 1. közlés: *Híd*, 1991. 5. sz.) Táncczos idézi egyes imák középkori breviáriumi himnuszokkal való rokonságát, jelezve az archaikus népi imádságok vallásos irodalommal és a középkori közköltészettel való rokonságát, illetve eredetét.

Az imamondás általi mágikus védetségét jelentő jegyek, motívumok a vajdaságiakéhoz hasonlóan sorjáznak a gyimesi imákban is.

Sokat foglalkozik a gyűjtő az imádságokban megjelenő középkori fényjelekkel, a szent fényszimbolikával: a piros hajnal, az égi madár; míg a mifelénk leginkább elterjedt *megszólaló kakas* motívum ott ismeretlen, és csupán egyetlen moldvai variánsban jelenik meg.

A szövegek hármass szerkezeti tagolódását Tanczos is értelmezi; éppúgy a középső rész gyakori golgotás képeit; a Grál-motívumot; a záradékokat. A látomáslíra reminiscenciái szintűgy megjelennek a kötet szövegeiben.

Az imádságokban megjelenő szentek: Szent Lukács evangélista, Szent Borbár (Borbála), Páduai Szent Antal, Szent János, Szent István.

Tanczos Vilmos könyvében közöl még kanonizált imádságokból is álló imafüzéreket, vallásos népénekeket, énekelt imádságokat is.

A kötetet gazdag irodalomjegyzék zárja. A fényképes illusztrációkat Ádám Gyula készítette.

SILLING István

A NÉPRAJZKUTATÓ LEVÉLTÁRI BÚVÁRKODÁSA

Silling István: *Örökségünk nyomában*. Levéltári jegyzetek a Bácskából. JMMT, Újvidék–Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu, 1995

Jóllehet szerzőnket jobbára néprajzkutatóként, népi vallásosságunk jó ismerőjeként tartjuk számon, *Örökségünk nyomában* című kötetében szorgos, sikeres levéltárosként mutatkozik be, aki Bácska művelődéstörténetének több értékes mozaikkockáját csillogtatja meg az olvasó előtt. Mint könyve előszavában vallja, mindenekelőtt abból a megfontolásból, hogy bizonyítsa: Bácska nem „csak jól termő, zsros földek világa, ahol disznóízűszagúak az esték, és ahol a nagy vigadalmak után ócska helyi vinkótól részegednek le az emberek”, hanem egy gazdag múltú szellemi térség, amelynek kincseit érdemes feltárni, közölni, ismertetni. Talán éppen ez a kutási vágy, a felfedezés esélye, no meg „az örökös bizonyítás kényszere” voltak Silling István fő mozgatórugói. Zombori levéltárosként szinte ideális körülményei voltak (lehetek), hiszen karnyújtásnyira álltak tőle a gazdag bácskai művelődéstörténeti anyagot (is) rejtegető levéltári állagok, s ennek a kihívásnak szerzőnk nem tudott ellenállni. Saját bevallása szerint a kutató kíváncsiságával állt hozzá a munkához, kézbe véve a zombori levéltár „egyik legjelentősebb fondját”, a Bács-Bodrog megyei Történelmi Társulat művelődéstörténeti anyagban bővelkedő dokumentációját. Szerzőnk ebből a gazdag anyagból válogathatott kedvére, s frásai is bizonyítják, hogy érdeklődése (válogatása) sokrétű volt, az olvasók számára is olvasmányos. Hiszen Silling István nemcsak az irodalomban, hanem a sajtó, a könyvkiadás, a festészet, a szobrászat, sőt a régészet területére is elkalandozik.

Elsőként a bácskai múltkutatók egy igen jelentős kútfőjének, Iványi István *Helynévtárának* (1889), „a már megszűnt és a még létező bácskai községek lexikonának” kiadástörténetét térképezi fel eredeti levelek alapján. Ezt követi a temesvári Ormós-gyűjtemény bemutatása, amelyben többek között „195 Bács-Bodrog vármegyei monographia” található. Ezeket a helytörténeti munkákat, amelyeket a községek készítettek el 1859–60-ban, az akkori Szerb Vajdaság és a Temesi Bánság megbízásából, Temesvárott kéziratban maradtak fenn az Ormós-gyűjteményben. Amikor az 1890-es években hozzáfogtak Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiájának megírásához (szerkesztő: Dudás Gyula, Zombor, 1896), fontos forrásműként ezt a gazdag anyagot is fel szerették volna használni. Ennek kapcsán fordult Grosschmidt Gábor, Bács-Bodrog vármegye Törté-